

TÜRK-İSLÂM MEDENİYETİ

AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Kış ve Yaz Dönemlerinde, Yılda İki Kez Yayınlanan
Uluslar Arası Hakemli Bir Dergidir.

Sayı 6/ Yaz

Konya - 2008

Türk - İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi
Türk - İslâm Medeniyeti İlmî Araştırmalar Enstitüsü Yayınıdır.

Konya Ticaret Borsası Başkanı Sayın Mehmet KARA'ya
ve Yönetim kurulu üyelerine katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Basım Yılı
Temmuz - 2008

Baskı - Cilt
Damla Ofset
www.damlaofset.com.tr

Türk - İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi

Kış ve Yaz Dönemlerinde, Yılda İki Kez Yayınlanan Uluslararası Hakemli Bir Dergidir.

Editörler

Prof. Dr. Mehmet AYDIN
Yrd. Doç. Dr. Ahmet ARAS

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Mehmet AYDIN
Prof. Dr. Jean-Louis BACQUÉ-GRAMMONT
Prof. Dr. Danuta CHMÍEŁOWSKA
Prof. Dr. Claudia ROEMER
Doç. Dr. Galip ATASAĞUN
Doç. Dr. Funda TOPRAK
Yrd. Doç. Dr. Dicle AYDIN
Yrd. Doç. Dr. Ahmet ARAS

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Mehmet AYDIN (Selçuk Ü.)	Prof. Dr. Adnan ŞİŞMAN (Uşak Ü.)
Prof. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK (Ankara Ü.)	Prof. Dr. Taciser ONUK (Gazi Ü.)
Prof. Dr. Kenan GÜRSOY (Galatasaray Ü.)	Prof. Dr. Mehmet Akif ERDOĞRU (Ege Ü.)
Prof. Dr. Hasan ONAT (Ankara Ü.)	Prof. Dr. Mustafa TAHRALI (Marmara Ü.)
Prof. Dr. Beyhan KARAMAĞARALI (Hacettepe Ü.)	Prof. Dr. Mehmet BAYRAKTAR (Ankara Ü.)
Prof. Dr. Abdülkadir YUVALI (Erciyes Ü.)	Prof. Dr. Hayrani ALTINTAŞ (Ankara Ü.)
Prof. Dr. Harun GÜNGÖR (Erciyes Ü.)	Prof. Dr. Sevgi Gül AKYILMAZ (Gazi Ü.)
Prof. Dr. Mustafa ERDEM (Ankara Ü.)	Prof. Dr. Ünver GÜNAY (Erciyes Ü.)
Prof. Dr. Tuncer BAYKARA (Ege Ü.)	Prof. Dr. Nil SARI (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Ömer TURAN (ODTÜ)	Prof. Dr. Azmi ÖZCAN (Sakarya Ü.)
Prof. Dr. Mehmet ŞEKER (Dokuzeylül Ü.)	Prof. Dr. Saffet KÖSE (Selçuk Ü.)
Prof. Dr. Nahide BOZKURT (Ankara Ü.)	Doç. Dr. Mehmet AKGÜL (Selçuk Ü.)
Prof. Dr. Faruk TOPRAK (Ankara Ü.)	Doç. Dr. Ahmet YILMAZ (Selçuk Ü.)
Prof. Dr. Kerim ÇINAR (Selçuk Ü.)	Doç. Dr. İsmail TAŞ (Selçuk Ü.)
Prof. Dr. Cemal SOFUOĞLU (Dokuzeylül Ü.)	Doç. Dr. Funda TOPRAK (Selçuk Ü.)
Prof. Dr. Gönül CANTAY (Mimar Sinan Ü.)	

Yurtdışı Üniversitelerindeki Danışma Kurulu

Prof. Dr. Jean-Louis BACQUÉ-GRAMMONT (Fransa)
Prof. Dr. Claudia ROEMER (Avusturya)
Prof. Dr. Muhammed HARB (Mısır)
Prof. Dr. Avraham ELQAYAM (İsrail)
Prof. Dr. Danuta CHMÍEŁOWSKA (Polonya)
Prof. Dr. Macide MAHLUF (Mısır)
Prof. Dr. Liliane VANA (Fransa)
Prof. Dr. Jacob LANDAU (İsrail)
Prof. Dr. Masataka TAKESHITO (Japonya)
Prof. Dr. Thierry ZARCONI (Fransa)

Derginin Sahibi

Türk İslam Medeniyeti İlmi Araştırmalar
ve Sosyal Yardım Vakfı

OSMANLI DEVLETİ'NDE 10 TEMMUZ İYD-İ MİLLÎ'Sİ ÜZERİNE*

Yrd. Doç. Dr. Filiz ÇOLAK*

Özet: Bayramlar, toplumların dini veya milli açıdan önemli gördükleri özel günlerin anılması ve kutlanmasıdır. Osmanlı Devleti'nde uzun yıllar bayram kutlamaları denilince Ramazan ve Kurban Bayramı gibi dini bayramlar ile padişahların tahta çıkış günleri olan "cülus-ı hümayun" törenleri akla gelmektedir. Bu bayramların yanında, herhangi bir günü, milli bayram günü olarak kabul edilip kutlanması ise İmparatorluğun son yıllarında, II.Meşrutiyet döneminde gerçekleşmiştir. 1909 yılında dönemin siyasi partisinin -İttihat ve Terakki Partisi- etkisiyle Meşrutiyetin ikinci kez yürürlüğü girdiği gün, ilk resmi bayram günü olarak kabul edilmiştir. Resmi olarak "İyd-i Milli" adıyla adlandırılan bu bayram halk arasında daha ziyade 10 Temmuz Bayramı yada Hürriyet Bayramı olarak anılmıştır. 10 Temmuz İyd-i Millisi İmparatorluğun yıkılışına kadar devam etmiştir. Milli Mücadele döneminde TBMM Hükümetleri tarafından da kutlanan bu bayramın hatrası cumhuriyetin ilk yıllarında da devam ettirilmiştir. Bu çalışmada bu bayramın kabul edilmiş süreci ile Osmanlı Devleti'nin başkentindeki kutlama törenleri incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: İyd-i Milli, Hürriyet Bayramı, Osmanlı Devleti.

ON 10 JULY İYD-I MILLI (NATIONAL FESTIVAL) IN OTTOMAN EMPIRE

Abstract: Festivals are religious or national celebrations or memorial days of a nation, bearing a distinctive significance. In Ottoman life, festivals were generally regarded as of religious importance, such as Ramadan Festival or The Feast of the Sacrifice, or sometimes as royal occasions like Cülus-u Hümayun. Besides these traditional festivals, it wasn't until the Second Constitution period, the last years of the Empire, that any other day had been announced or

* Bu çalışma, 14-19 Haziran 2004 tarihinde Polonya'nın başkenti Varşova'da düzenlenen XV.CIEPO toplantısında "Osmanlılarda 10 Temmuz İyd-i Millisi Üzerine" adlı başlık ile sunulan bildirinin yeniden gözden geçirilerek düzenlenmiş metnidir.

* Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

celebrated as a national festival. In 1909, as a result of the İttihat and Terakki influence, the leading political party of the time, the day the Second Constitution was announced began to be celebrated as a national festival, which was known as 10 July Festival or Independence Festival among Ottoman people, though officially called "İyd-i Milli" (National Festival). It was celebrated until the downfall of the Empire, and also during the War of Independence (1918-1922) by TBMM (Grand National Assembly of Turkey) governments and it was officially honored for the first few years of the Turkish Republic. This study aims to focus on its process of becoming a national festival and the celebration ceremonies in the capital of Ottoman Empire.

Keywords: National Festival, Independence Festival, Ottoman Empire

Bayram kelimesi, " bezrem/bezrâm, beyrem " veya Arapça şekliyle tekrar dönmek anlamına gelen " iyd " kökünden türetilerek, adet halini alan sevinç veya keder veya bir araya toplanma günü anlamına gelmektedir ¹. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında ve TBMM'nin açılmasından sonraki günlerde kabul edilen ilk milli bayramlar ve bayram kutlamaları da "iyd" olarak isimlendirilmiştir. Osmanlı Devleti döneminde *iyd-i edha* Kurban bayramı, *iyd-i fitir* Ramazan bayramı olarak isimlendirilmiştir. Zafer kazanılan hadiseler için yapılan şenlikler gibi önemli gün ve zaferlerin yıldönümleri de yine "iyd" kelimesi ile anılmış ve *iyd-i ekber* olarak anılmıştır ².

Osmanlı Devleti'nin , herhangi bir günü, resmi bayram günü olarak kabul edip kutlaması ise, *Meclis-i Mebusan'ın İçtimaa Davet Olunması Hakkındaki İrade-i Seniyye*³ ile Meclis-i Mebusan'ın tekrar faaliyete geçmesini sağlayarak Meşrutî idarenin ikinci kez yürürlüğe girdiği 10 Temmuz 1324/23 Temmuz 1908 gününü yönetimdeki kırılma günü olarak kabul edip, bu günü ilk resmi milli bayram günü olarak kabul etmesidir. " İyd-i Milli " adı verilen bu bayram, Osmanlı Devleti'nde kabul edilen ilk resmi milli bayramdır. Resmi olarak İyd-i Milli olarak adlandırılan bu bayram halk arasında daha ziyade " 10 Temmuz Bayramı " veya " Hürriyet Bayramı " olarak adlandırılmıştır.

21 Ocak 1909'da İzmir mebusu Ahmet Müfit Bey Osmanlı Beyliği'nin istiklalini ilan ettiği 27 Ocak (4 Kanunsani 1299) tarihinin milli bayram günü olarak kabul edilmesi hususunda, Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na bir kanun

¹ Sargon Erdem, " Bayram ", İslam Ansiklopedisi, c: 5 , s.257 , İstanbul, 1992 , Türkiye Diyanet Vakfı

² M.Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1993, c:2, s.107

³ İrade-i Seniyye'nin tam metni için bakınız; Prof.Dr.Şeref Gözübüyük-Prof.Dr.Suna Kili, *Türk Anayasa Metinleri, Sened-i İttifak'tan Günümüze*, Ankara, 1985, s.65-66

teklifinde bulunmuştur. Müfit Bey'in bu takriri 26 Ocak 1909 (13 Kanunsani 1324) günü yapılan 18.oturumda görüşülmüştür ⁴.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş gününün milli bayram olması hususunda verilen kanun teklifinin müzakeresi sırasında , "Osmanlı Devleti'nin altı asırlık tarihinde pek çok kutlanacak önemli olayın olduğu, bu olayların her birinin milli bayram olarak değerlendirilmesinin mümkün olamayacağı " belirtilerek " bizim için iftihar meselesi olan 10 Temmuz (23 Temmuz) tarihinin milli bir gün telakki edilmesi ve böylece yeni teşekkül eden milletler için belki bir hatıra olabileceği " ⁵ şeklinde bir karşı görüş ileri sürülerek II.Meşrutiyet'in ilan gününün milli bayram olması gündeme getirilmiştir.

İstanbul mebusu Kozmide Efendi , 23 Temmuz tarihini " Osmanlı Devleti'nin siyasi hayatında bir yenileşme tarihi olduğundan, bu tarihin yeni siyasi hayatın başlangıcı olması hasebiyle önemli olduğunu " belirterek , Osmanlı tarihi için bir günün milli bayram yapılması gerekirse, " Bursa'nın fethi, Osmanlıların Rumeli'ye geçmesi, İstanbul'un fethi gibi daha birçok önemli olayın milli bayram olarak dikkate alınması gerektiği " vurgulanmış ve " Bu durumda bütün günlerin bayram günü olarak kutlanması gibi bir uygulamanın ortaya çıkacağı ", böyle bir düşüncenin ise tatbik edilemeyeceğini söylemiştir ⁶.

Milli bayram günü için, hangi önemli günün esas alınacağı Osmanlı Mebusan Meclisi'nde uzun tartışmalara sebep olmuş ve müzakereler sonunda iki tarih üzerinde durulmuştur. Bunlardan biri 27 Ocak Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıldönümü , diğeri ise 23 Temmuz II.Meşrutiyet 'in ilanıdır. Mebusan Meclisi'nde 23 Temmuz 1908 (10 Temmuz 1324) gününün İyd-i Milli olarak kabul edilmesi ağırlıklı olarak değerlendirilmiş ve 26 Ocak 1909 tarihinde (13 Kanunsani 1324) karar verilmiş ise de bu iki günden hangisinin milli bayram olması gerektiği veya her ikisinin de bayram günü olarak kabul edilip edilemeyeceği hususunda kesin bir sonuca varılamaması üzerine, söz konusu kanuna son şeklin verilmesi için aynı gün Layıha Encümeni'ne havale edilmiştir ⁷.

Layıha Encümeni, iyd-i milli gününün Osmanlı Devleti'nin kuruluş gününün mü yoksa II.Meşrutiyet'in ilan gününün mü olması gerektiği hususunda bir mazbata hazırlayarak , bu mazbatayı 1 Haziran 1909 (19 Mayıs 1325) günü Meclis-i Mebusan Başkanlığı'na sunmuştur. Bu mazbata günümüz Türkçesiyle şöyledir:

" Milli Eğitim Bakanlığı Levazım Dairesi Müdür Muavini Mehmet Ziya imzasıyla İzmir mebusu Ahmet Müfit Bey'e gönderilen 18 Ocak 1909 (5 Kanunsani 1324) tarihli telgraf ile 26 Ocak 1299 (14 Kanunsani 699) tarihinin Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi olarak iyd-i milli olarak kabul edilmesine dair istek 21 Ocak 1909

⁴ Doç.Dr. N. Fahri Taş, " Türk Meclislerinin Kabul Ettiği Bayramlar ", Türkler, c:16, Ankara, 2002, s.352, Yeni Türkiye Yayınları

⁵ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:I, 1.Devre (13 Kanunsani 1324), 1982, s:320

⁶ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:I, 1.Devre (13 Kanunsani 1324), s.320

⁷ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:I, 1.Devre (13 Kanunsani 1324), s.323

(8 Kanunsani 1324) tarihinde Heyet-i Umumiye kararıyla encümenimize gönderilmiş olup, bu önemli milli günün her yıl bu günde kutlanması istenmiştir.

Encümenimizce yapılan tetkikte; Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun önemli milli günlerden biri olduğu muhakkaktır. Meşrutiyet esasına uygun olarak Osmanlı milletinin hakimiyetini esas alan Kanun-ı Esasi'nin yeniden ilan ediliş günününün 23 Temmuz (10 Temmuz) günü olması sebebiyle, bu gün de tarihimiz açısından önemlidir. Gerek Osmanlı Devleti'nin kuruluş günü olan 26 Ocak ve gerekse II.Meşrutiyet'in ilanı olan 23 Temmuz'un birbirinden ayrı milli bayram olmaları değerlendirilmiş ve önemli günlerin bayram olarak kutlanması hususunda, komisyon üyelerinin çoğunluğunun oyu sağlanamamıştır. Ancak bu iki tarihten 23 Temmuz (10 Temmuz) gününün Milli Bayram olarak kutlanmasının uygun olacağına karar verilmiştir. Kanun-ı Esasi'nin mevcudiyetinin devam etmesine zemin hazırlaması ve kamuoyu temayülünün de 23 Temmuz tarihinin bir milli bayram yönünde olması, bu kararın verilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

24 Kanunsani 1324 Layiha Encümeni Reisi

Canik mebusu Abdullah "8

Layiha Encümeni'nin bu kararı ile Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı 23 Temmuz 1908 (10 Temmuz 1324) gününün Milli Bayram olarak kutlanmasına 1 Haziran 1909 (19 Mayıs 1325) tarihinde karar vermiştir ⁹.

Meclis-i Mebusan'da alınan bu karar Sadrazama sunulmuş ve yapılan inceleme sonrasında 30 Mayıs 1909 / 17 Haziran 1325 tarihli Meclis-i Vala kararıyla meselenin Meclis-i Mebusan Riyaseti'ne gönderilmesine karar verilmiş¹⁰ ve 3 Temmuz 1909 (20 Haziran 1325) tarihinde, 23 Temmuz gününün Milli bayram günü olarak kutlanması için kanun yapılması hususunda emir verilmiştir. Bu emirde ;

" Meclis-i Mebusan Riyaseti Celilesi'ne,

Mebde-i saadet-i Osmaniyan olan 10 Temmuz tarihinin eyyam-ı resmîye-i milliyeden addiyle, her sene tarih-i mezkure müsadif eyyamda resmen icrayı şehrayîn edilmesini müş'ir olarak Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nden kaleme alınan mazbata ve kanun layıhası Meclis-i Mahsus-u Vükelâca bade't-tahkik Meclis-i Umumice taht-ı tasdike alınmak üzere leffen savh-ı Samülerine tesyîr kılındı. Efendim.

20 Haziran 1325 Sadrazam Hüseyin Hilmi "11

denilerek, Osmanlı Mebusan Meclisi, 22 Haziran 1325 / 5 Temmuz 1909 tarihli oturumda bir maddelik " Her sene 10 Temmuz (23 Temmuz) tarihinin Ayad-ı Resmîye-i Osmaniye'den Addine dair kanun " hazırlayarak ¹², 10 Temmuz gününü

⁸ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:4, 1.Devre (16 Mayıs-11 Haziran 1325), s.86, Ankara 1985

⁹ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:4, 1.Devre(16 Mayıs-11 Haziran 1325), s.87

¹⁰ BOA, MV, Dosya no:129/38, 12 C 1327

¹¹ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:5, 1.Devre (13 Haziran-16 Temmuz 1325), s.175

¹² Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:5, 1.Devre (22 Haziran 1325), s.175

(yani 23 Temmuz'u) resmi tatil olarak kabul edip, bu günü bayram olarak ilan etmiş ve *İyd-i Milli – İyd-i Ekber* olarak kutlanmasını gelenek haline getirmişlerdir. Adı geçen kanunun Düstur'da yayınında 20 Cemaziyelahire 1327 / 25 Haziran 1325 tarihi görülmektedir ¹³. Kanun 23 Cemaziyelahire 1327 / 28 Haziran 1325 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak resmen yürürlüğe girmiştir ¹⁴.

23 Temmuz gününün milli bayram olarak kabul edilmesi münasebetiyle İTC, din adamlarına, askeri erkana, ayan üyelerine ve her vilayetin mebuslarından bir kişi olmak üzere Meclis-i Mebusan'dan gelecek kişilere, Yıldız mevkiinde bir yemek vermiştir ¹⁵.

Meşrutiyet'in yeniden ilanı münasebetiyle gerek padişahu ve gerekse Meclis-i Mebusan mensuplarını tebrik etmek üzere bir Macar Heyetinin İstanbul'a geleceği ¹⁶, bu hususta gereken ihtimamın gösterilmesi hususunun Meclis'te konuşulduğu ayrıca Meşrutiyet'in ilanının yıl dönümü münasebetiyle Mısır'da şenlikler yapıldığı ¹⁷ ve bu şenlik komitesinin Sadarete tebrik gönderdiği, Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'nın 25 Temmuz 1909 tarihinde Meclis'e sunduğu tezkireden ¹⁸ anlaşılmaktadır.

İyd-i Milli Osmanlı Devleti dahilinde de büyük yankı uyandırmıştır. Halk, II.Meşrutiyet'in ilanının bir bayram günü olarak kabul edilmesini memnuniyetle karşılamış ve bu memnuniyetini tebriklerle dile getirmiştir. Bu tebriklerden birkaçı şöyledir;

Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyet-i Umumisi'nin, "*İyd-i Milli-i Osmanî'nin devre-i hulûlü münasebetiyle vükela-yı muhtereme-i milleti tebrike musara'at eyleriz.*" Londra'da bulunan Heyet-i Mebusan namına Mehmet Talat Paşa ise gönderdiği tebrikte, "*Meclis-i Mebusan Riyaset-i Celilesi'ne, Bütün Osmanlıların bugünkü sürûruna iştirak ile İyd-i Millimizden dolayı cümlesini tebrik ederiz.*" Mekke Emiri Hüseyin'de İyd-i Milli'yi kutlamış ve gönderdiği telgrafa; "*Meclis-i Mebusan Riyaset-i Celilesi'ne, Alem-i İslam'ın sakf-ı nebi saidesi demek olan 10 Temmuz'a müsadif İyd-i Millimiz münasebetiyle ta'ali-i şanı hilafet ve millet duasının tekrar tilâvet edildiği ma'a-t-tebrik ma'ruzdur.*" ¹⁹ Bu şekilde birçok kutlama tebriklerinden anlaşıldığına göre, meşrutiyeti yönetimin ikinci kez ilan

¹³ Düstur, c:1 , 2.Tertip, H1326-1327, Dersaadet, 1329, s.351, 10 Temmuz 'un bayram olarak kutlanmasına son veren TBMM'nin 27 Mayıs 1935 tarihli kanununda da bu tarih gösterilmektedir.

¹⁴ Takvim-i Vekayi, 28 Haziran 1325, nr:268

¹⁵ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:5, I.Devre (8 Temmuz 1325), s.473

¹⁶ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:5, I.Devre (24 Haziran 1325), s.210

¹⁷ Mısır'da yapılacak şenliklerle ilgili basında da haberler yer almıştır. Bu haberler de şenliklerin düzenlenmesi için bir heyetin seçildiği ver resmi kutlamanın Mısır Fevkalade Komiserliği'nin dairesinde yapılacağı bildirilmektedir. Ayrıca *Kudüs-ü Şerif*'te de kutlamalar düzenlenmiştir. TANİN 29 Haziran 1325/12 Temmuz 1909, nr:309

¹⁸ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:5, I.Devre(14 Temmuz 1325), s.539

¹⁹ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:5, I.Devre (16 Temmuz 1325), s.569

edildiği tarihin milli bayram olarak kabul edilmesi, gerek Osmanlı Devleti içinde ve gerekse Osmanlı Devleti dışında bulunan ülkeleri yakından ilgilendirmiş, memnuniyet verici bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.

Oysa 23 Temmuz 1908 (10 Temmuz 1324) tarihi, halkın iradesinin yönetime yansımaları sağlayan Meclis-i Mebusan'ın ikinci defa faaliyete geçtiği tarihtir. Halk iradesinin yönetime katılmasını sağlayan Meclis'in açıldığı günün milli bayram olarak değerlendirilmesi gerekiyorsa bunun için 24 Aralık 1876 (7 Zilhicce 1293) tarihinin esas alınması gerekirdi. Kanun-ı Esasi'nin ilk defa yürürlüğe girdiği 24 Aralık yerine 23 Temmuz'un milli bayram olarak kabul edilmesinin sebebi ise, Kanun-ı Esasi 23 Temmuz 1908'de Makedonya'da İttihat ve Terakki Partisi tarafından yürürlüğe konduğu ilan edilmiş yani halkın iradesiyle yeniden anayasaya ve Meclise kavuşmuş olmasında aramak gerekir. Ayrıca bu düşüncenin İttihat ve Terakki Partisi'nin Osmanlı yönetimine el koyuşunun bir göstergesi olarak değerlendirilmesi de mümkündür.

İyd-i Milli Kutlamaları

Osmanlı Devleti İyd-i Milli'nin ilk yıl kutlamalarına büyük önem vermiştir. İstanbul başta olmak üzere İzmir, Bursa, Kastamonu ve diğer Osmanlı şehirlerinde görkemli törenler tertip etmek için heyetler oluşturulmuştur. Biz burada özellikle Osmanlı başkentindeki kutlamalar üzerinde duracağız.

İstanbul'daki kutlama hazırlıkları ile ilgili haberleri basından 27 Haziran 1325 (10 Temmuz 1909) tarihinden itibaren takip edebiliyoruz. Bu haberlerde törenlere verilen önemi ve ilk kez yapılacak olmasından doğan heyecanı görmekteyiz²⁰. Şenlik tertibatı için Teşrifat-ı Sadaret ve Teşrifat-ı Askeri bazı zevatta oluşan bir heyet seçilmiştir. Heyet yaptığı toplantılar sonrasında şenlik programını hazırlayarak kamuoyuna duyurmuştur²¹. Resmi geçit töreninin Şişli'de Hürriyet-i Ebediye Tepesi'nde icra edilmesi kararlaştırılmıştır. Şenlik alanının güvenliğinin sağlanması için hazırlanan şenlik programı, kroki ve teşrifat-ı mübeyyin evrak Zaptiye Nezareti'ne gönderilerek gerekli önlemlerin alınması istenmiştir²². Bununla birlikte şehrin farklı yerlerinde belediyeler de eğlenceler düzenleyebileceklerdir. Örneğin Üsküdar tarafında Üsküdar Belediyesi 10 Temmuz günü muhtelif mekteplerden seçilen talebeler, kilise heyetleri ve muhtelif klüplere mensup heyetler Üsküdar'daki Tekamül Kulübü'nde toplanarak kutlama yapacaklarını ilan etmiştir²³.

Şenlik günü İstanbul şehrinin çiçekler ve bayraklarla baştan başa süslenerek aydınlatılması heyet tarafından kararlaştırılmıştır. Bu işleme Sarayburnu tarafından başlanılacaktır. Kız Kulesi önüne 2 duba konulacak ve buradan havai fişek gösterisi yapılacaktır. İstanbul, Ertuğrul ve İzzettin vapurlarından baş-

²⁰ TASVİR-İ EFKAR, 27 Haziran 1325 / 10 Temmuz 1909, nr: 41

²¹ TANİN, 1 Temmuz 1325 / 14 Temmuz 1909, nr:311

²² BOA, ZB, 602/38, 04 Nisan 1325

²³ TANİN, 30 Haziran 1325 / 13 Temmuz 1909, nr:310

ka Haliç'te demirli bulunan diğer gemiler de 10 Temmuz günü Dolmabahçe önüne gelerek projektörleriyle bütün İstanbul'u aydınlatarak kutlamalara katılacaklardır. Dolmabahçe Sarayı'da zat-ı şahane tarafından düzenlenecektir. Bu süsleme ve aydınlatma da özellikle Dolmabahçe, Sarayburnu, Kadıköy, Haydarpaşa, Üsküdar, Kız Kulesi ve boğazlara doğru olan kısma önem verilmektedir. Bu cihetler tertibatının ikmalî ve Şemsi Paşa rıhtımının kadınlara ve iskele kısmının da erkeklere tahsisi kararlaştırıldı. Buraya 15.000 sandalye konularak büfe düzenlemesi yapılacak ve buradan kahve, çay, dondurma, şerbet vs satmak isteyenlere izin verilecektir. Hürriyet Ebediye Tepesi'ne kurulacak Otağ-ı Mahsusa da Padişah ve Hanedan-ı Osmanî ikamet edeceklerdir. ²⁴.

Hürriyet-i Ebediye Tepesi'ndeki resmi geçit programı şöyledir:

1. İstanbul'da bulunup 10 Temmuz merasimine iştirak edecek kıtaat-ı muhtelifiye tarafından Hürriyet-i Ebediye tepesinde geçit resmi icra edilecektir.

2. Resmi geçidi temaşa için Padişah saat 1.5'da Hürriyet Tepesi'ne gelecektir.

3. Padişah geldikten sonra mahal-i mezkurde istade-i mevki ta'zim olan sınıf-ı muhtelifiye kataatının gerdune-i hümayunlarında buldukları halde müvacehelerinden geçerek muayyelerini ve hitamında derdest inşa olunan hürriyetin latfen vaz'ı esas resmini bilacerazat hümayunları için tehiyye ve ihzar kılınan mahalde yine gerdune-i mülukanelerinde buldukları halde geçit resmini izleyeceklerdir.

4. İş bu merasimde başta veliaht-ı saltanat olamk üzere hanedan-ı celil-i Osmani erkan-ı muhteremsi ile saltanat-ı seniyyede bulunan bi'l umum sefaret-i ecnebiye heyetleri ve vükela-ı feham ve heyet-i ayan ve mebusan ve vüzera ve müşiran ve sadrazam ile ruesayı ruhaniye, ruesa ve erkan-ı askeriyeden daireyi harbiyeye tensdib olunacak zevat ve şura-yı devlet reisi -i sanisi ve azalarıyla baş müdde-i umumileri ve rical-i saire ve müessasat-ı maliye ve nafia direktörleri şehremaneti ve devair-i belediye ruesasıyla azaları ve muteberan-ı tüccar hanzır bulunacaktır.

5. Müddeaven hazır bulunacak zevattan bir kısmı resm-i mezkuru otağ-ı hümayun tarafında suret-i mahsusada rezk edilecek çadırlardan diğer kısmı da çadırlar istikametince inşa edilecek tribün sıralarından izleyeceklerdir.

6. Çadırların suret-i rezk ve tertibi ve müdeavin-i kiramun mevaki-i mahsusaları merbut mufassal krokide irae edilmiştir ²⁵.

7. Otağ-ı Hümayunun sağ cihetine müsadif tribünler ümera-ı askeriye ve sol cihetine tesadüf eden tribünlere memurin-i muteberan tüccar ile gazete muharrirlerine ve misafir-i ecnebiyyeye tahsis edilecek ve mevaki-i mezkureye suret-i mahsusa da tab' ve tevzi' davetiyeler dahil olunacaktır.

²⁴ TASVİR-İ EFKAR, 30 Haziran 1325 / 13 Temmuz 1909, nr:44

²⁵ Bu kroki 10 Temmuz yeom-i mübeccilinde Hürriyet-i Ebediye Tepesinde icra kılınacak merasim-i askeriyyeye iştirak edecek kat'atın mevukilerini gösterir kroki başlığıyla SABAH gazetesinin 9 Temmuz 1325 / 22 Temmuz 1909 tarih ve 7121 numaralı sayısının baş sayfasında yayınlanmıştır.

8. İş bu merasime davet olunacak zevat-ı kirame tayin olunan mevaki nazar-ı muhtelif renkte şahsa mahsus biletler gönderilecek ve hail bulunanlar aynı renkte flama ile işaret ve tefrik edilen çadır ve sıralardan gayrisine dahil olamayacaklardır²⁶.

İ.T.C'nin İstanbul şubesi de 10 Temmuz İnkılabını layıkıyla anmak için o gün Yıldız sarayında devlet erkanına 350 kişilik bir ziyafet düzenlemiştir²⁷. Aynı zamanda da bir kutlama beyannamesi yayınlamıştır:

*"... 10 Temmuz tarih-i mübeccilinde millet-i Osmaniye'ye nail meşrutiyet olmuş, kaide-i müsavat ve adaletin bu tarihte tamamen tatbikine itmainen hasil etmiş, anasır-ı muhtelif-i Osmaniye bu günde birbirine dest-i uhuvvet ve samimiyetini uzatmış, her Osmanlının kalbinden hissiyat-ı vataniye bu günde müttehiden"feveran eylemiş olduğu için umum Osmanlıların birbirini tebrik ve tes'id edeceği pek şanlı ve pek mukaddes bir eyd-i kebir-i millidir."*²⁸

İ.T.C'nin Selanik şubesinden bir heyet²⁹, Kırım'da yayınlanan Tercüman gazetesi yazarı İsmail Gaspıralı ve İbrahim Zeki Efendi³⁰ ile Bulgaristan Dar'ül Fünun talebesi³¹, Belgrat Dar'ül Fünun talebesinden 250 kişi ve Köstence'den 3 vapur ahali³² de başkentteki bu görkemli kutlamalara katılmak için İstanbul'a gelmiştir.

10 Temmuz gününe verilen önem basında çıkan makalelerde de kendisini göstermektedir. İstanbul'da yayınlanan gazetelerin hemen hemen hepsinde 10 Temmuz'un önemi ve kutlamalar ile ilgili baş makaleler neşredilmiştir. Tanin gazetesinde Muhiddin ; *" Bugün Osmanlılığın cihan-ı medeniyete doğduğu gündür. Bugün hakkın batıla, adilin zalime, terfik ve nifakın ittihad ve ittifaka galib geldiği gündür."*³³ sözleriyle duygularını ifade ederken, Hüseyin Cahid ; *" ... Parçalanmak üzere bulunan vatanımıza hürriyet ve meşrutiyet iade-i hayat etti. Vatana bekâ bulması içinde yegane çare hürriyet ve meşrutiyetin idamesidir. ... 10 Temmuz tarihi anasır-ı saireye bir vatan ve bu vatanın evladı olma hakkını bahşetmiştir."*³⁴ yazmaktadır.

²⁶ TASVİR-İ EFKAR, 5 Temmuz 1325 / 18 Temmuz 1909, nr:49

²⁷ TASVİR-İ EFKAR, 8 Temmuz 1325 / 21 Temmuz 1909, nr:52

²⁸ TASVİR-İ EFKAR, 10 Temmuz 1325 / 23 Temmuz 1909, nr:54

²⁹ TANİN, 3 Temmuz 1325 / 16 Temmuz 1909, nr:313

³⁰ AHENK, 12 Temmuz 1325 / 25 Temmuz 1909, nr:3962

³¹ TASVİR-İ EFKAR, 8 Temmuz 1325 / 21 Temmuz 1909, nr:52

³² TANİN, 10 Temmuz 1325 / 23 Temmuz 1909, nr:320

³³ Muhiddin, " 10 Temmuz , Kucaklaşımız ! ", TANİN, 10 Temmuz 1325 / 23 Temmuz 1909, nr:320

³⁴ Hüseyin Cahid, " 10 Temmuz ", TANİN, 10 Temmuz 1325 / 23 Temmuz 1909, nr:320

Hürriyet-i Ebediye Tepesi'ndeki resmi geçit töreninde 12.500 asker hazır bulunmuştur. Muazzam bir kalabalık gösterileri izlemek için tepeye akın etmiştir. Gazetelerde töreni izlemeye gelen halkın yaklaşık olarak 100.000 kişi olduğu tahmin edilmektedir. Padişah bu mevkiye inşa edilecek olan hürriyet anıtının temel taşını bizzat kendisi koymuştur . Padişahın yanında Mahmut Şevket Paşa ile Von der Goltz Paşa'da bulunuyordu³⁵ . İstanbul mebusu Hoca Asım Efendi tarafından dua okunduktan sonra 2 koç kesildi. Padişah Otağ-ı Hümayuna döndükten sonra Mahmut Muhtar Paşa kılıcını çekerek resmi geçidin başlamasını işaret etmiştir ³⁶.

Şenlik günü İstanbul'u ve resmi geçit töreni hakkında gözlemlerini ve heyecanını Tanin'deki köşesinde okuyucularıyla paylaşan Hüseyin Cahid ; " 10 Temmuz'da İstanbul'un halini tasvir etmek isteyecek bir muharrirde ilk hasıl olacak his bu işi layıkıyla yapamayacağını anlamaktan bir yeis-i aciz ile kalemini elinden atmamak olacaktır. Dünkü merasim Osmanlı tarihinde ilk defa vuku' buluyor, İstanbul halkı da ilk defa olarak bu kadar şevk ve tehalikle, bu kadar hırs-ı merak ve teessüsle resmi geçide koşuyordu. 10 Temmuz'un bütün ruhu bu resmi geçitte toplanmıştı.

Padişahın önünde tebensümsüz, istiaresiz hakikaten birer aslan gibi geçen askerlerimiz Süleyman Kanuni'nin muhteşem ve muzaffer ordusu gibi bu resmi geçitte bize kal'a anahtarları getirmediler, fakat daha iyisini yaptılar. Her Osmanlının hukukunu ve dünyanın en müstahkem kal'alarından daha mahfuz ve masun bulunduran vatanın istikbalini temin eden hürriyet ve meşrutiyet getirdiler.

10 Temmuz bayramının yalnız bir sınıfın, bir ırkın değil bütün sınıf-ı cemiyyetin bütün Osmanlıların bayramı olduğu görülmüyordu. Takım takım esnaf heyetleri, en hakir erbab-ı mesaiye varıncaya kadar bayraklarla, hürriyet alametleriyle hürriyet tepesine şitaben oluyorlardı. 10 Temmuz resmi geçidi başlı başına bir ders-i siyaset idi. " ³⁷ sözleriyle dile getirmektedir.

Sarayburnu'ndaki eğlencelere ise yaklaşık 50.000 kişi katılmıştır. Davul zurnalarla eğlenceler başlamış, Karadenizli kızların halkoyununu Kürt kızlarının ki takip etmiştir. İncesaz takımından sonra havai fişek gösterileri icra edilmiştir. Bulgar misafirler buradaki eğlencelere de iştirak etmişlerdir ³⁸.

10 Temmuz münasebetiyle 31 Mart olaylarına karışanlar hakkında icra edilen takibat tehir edilmiş ve idam cezasının müebbetle çevrilmesi için bir irade-i seniyye hazırlanmıştır ³⁹.

³⁵ AHENK, 12 Temmuz 1325 / 23 Temmuz 1909, nr:3962

³⁶ Abidin Daver, " Hürriyet-i Ebediye Tepesinde Resmi Geçit ve Ordumuz ", TASVİR-İ EFKAR, 11 Temmuz 1325 / 24 Temmuz 1909, nr:55

³⁷ Hüseyin Cahid, " 10 Temmuz", TANİN, 12 Temmuz 1325 / 25 Temmuz 1909, nr:321

³⁸ TASVİR-İ EFKAR, 11 Temmuz 1325 / 24 Temmuz 1909, nr:55

³⁹ İTTİHAD, 12 Temmuz 1325 / 23 Temmuz 1909, nr:252

10 Temmuz Bayramının bu ilk kutlamalarındaki heyecan ertesi yıl ki ikinci yıldönümü kutlamalarında da aynen devam etmiştir. Haziran ayının sonlarından itibaren basında bayram kutlamaları ile ilgili haberler yayınlanmaya başlamıştır. Bu haberlerde resmi törenin nerede yapılacağı konusundaki merak kendini göstermektedir. Hürriyet-i Ebediye Tepesi'nde yapılan ilk kutlamalarda askerın tören alanında rahat hareket edemediği görülmüş ve bu seneki tören alanı için daha düz ve engebesiz bir yer arayışına gidilmiştir. Bunun için Veliefendi ve Silahtar Ağa Çayırıları üzerinde durulmasına rağmen bu düşünce gerçekleşmemiştir⁴⁰. Birkaç gün sonra İstanbul'daki nizamiye taburlarındaki asker miktarının geçen seneye göre az olması nedeniyle kutlamalar kapsamında resmi geçit töreni yapılmaması gündeme gelmiştir⁴¹. Bu düşüncede resmi geçit töreninin ilkinden daha sönük olması endişesinin yattığını görmekteyiz.

Resmi geçit töreni sorunu birkaç gün sonra çözülmüştür. Bu sefer karadan değil denizde büyük bir resmi geçit töreni düzenlenmesi kararlaştırılmış⁴² ve tören düzenlemesi için Bahriye Nazırı Salih Paşa görevlendirilmiştir⁴³. Bahriye Nazırı'nın Sadrazam ve Teşrifat-ı Umumiye Nezaretiyle yaptığı görüşmeler sonrasında bahri resmi geçit töreninin programı hazırlanmıştır.

Programa göre bi'l cümle resmi daireler tatil olacağı gibi bayraklarla donatılacak ve gece dahi aydınlatma yapılacaktır. Halkta isterse evlerini bayraklarla süsleyebilecektir. Donanmay-ı Hümayun tarafından resmi geçit icra edilecektir. Bu geçitte vükela-ı devlet ve ayan-ı mebusandan İstanbul'da bulunanlar, rical-i ilmiye ve ruesa-ı ruhaniye, erkan-ı askeriye ve rical-i memurin-i devlet hazır bulunacaktır. 10 Temmuz günü Dolmabahçe önünde hazır bulunacak olan İstanbul vapuruna davetliler bineceklerdir. İstanbul vapuru davetlilere yeterli gelmezse İzzettin vapuru da tahsis edilebilecektir. Meclis-i Umumi-i Milli dairesi önünden hareket edecek vapurlarda ise diğer misafirler yer alacaktır. Vapurlar saat 6'da Haydarpaşa'ya doğru hareket edecek ve burada gösterilen mevkide yerleşecektir. İstanbul ve İzzettin vapurları ise saat 7'de aynı yöne hareket edeceklerdir⁴⁴. Zat-ı Hazret-i Padişahi, veliaht Yusuf İzzettin Efendi, bütün şehzadeler ve Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa Ertuğrul vapuruyla Haydarpaşa'daki tören alanına geldikten sonra resmi tören başlayacaktır⁴⁵. Akşamda aynı mevkide şehir-i ayin/donanma şenlikleri yapılacaktır.

Haydarpaşa'da ki resmi törenler dışında İstanbul'un çeşitli bölgelerinde de münferit kutlamalar düzenlenmiştir. Bunlardan en görkemlisini Üsküdar Sancağı tertip etmiştir. Bayram günü Üsküdar üç ayrı bölgeye ayrılarak tören-

⁴⁰ "Resmi Giüşad Nerede Yapılacak?", TANİN, 24 Haziran 1326 / 7 Temmuz 1910, nr:664

⁴¹ TANİN, 30 Haziran 1326 / 13 Temmuz 1910, nr:670

⁴² BOA, DH.İD, 67-1/21, 19 L 1328

⁴³ TANİN, 4 Temmuz 1326 / 17 Temmuz 1910, nr:674

⁴⁴ "10 Temmuz Programı", TANİN, 8 Temmuz 1326 / 21 Temmuz 1910, nr:678

⁴⁵ Başmabeynci Lütfi Bey, *Osmanlı Sarayının Son Günleri*, İstanbul, Basım yılı yok, s.152

lerin bu bölgelerde yapılacağı halka ilan edilmiştir . Bu törenlerde konuşma yapmak isteyen vatandaşların da önceden belediyeye isimlerini kaydettirmeleri de istenmiştir ⁴⁶. İttihat Terakki Kulübü ise kutlamalar çerçevesinde 10 Temmuz akşamı Anadolu Hisarı'nda 45 kadar fakir çocuğa sünnet merasimi düzenlemiştir ⁴⁷.

Kutlamalara İstanbul dışından da katılımlar olmuştur. Selanik'ten 300 kişilik bir heyet İstanbul'a gelmiştir ⁴⁸. Bu seyahate iştirak eden memur ve zabitan da resmi izinli sayılmıştır ⁴⁹. Dahiliye Nezareti Romanya'dan geleceklere kolaylık sağlanması için vize harcı alınmamasını kararlaştırmış⁵⁰ , bu misafirlerin yanlarında sadece pasaportlarının bulunmasının zorunlu olduğunu bildirmiştir⁵¹. Hatta Bulgaristan'dan gelecek misafirlerin pasaportsuz seyahatlerine bile izin verilmiştir ⁵².

Haydarpaşa'da gündüz yapılan resmi geçit töreni ve gecesindeki donanma şenliklerinde İstanbul halkı unutulmaz bir gün yaşamıştır. 12 Temmuz günü yayınlanan gazetelerdeki resimler ve izlenimler bunu teyit eder niteliktedir. Kutlamalardaki aşırı kalabalığa rağmen hiçbir düzensizlik yaşanmamıştır⁵³.

10 Temmuz'un bu ikinci sene-i devriyesi kutlamalarına yurt dışındaki Osmanlı temsilciliklerinde de büyük önem verilmiş ve sefaretlerde resmi merasimler düzenlenmiştir ⁵⁴.

10 Temmuz'un 3.sene-i devriyesi kutlamaları tekrar Hürriyet-i Ebediye Tepesi'nde yapılmıştır. Çünkü ilk yıl kutlamalarında burada temeli atılan Abide-i Hürriyet Anıtı tamamlanmış ve açılış merasiminin 10 Temmuz günü yapılması kararlaştırılmıştı⁵⁵. 10 Temmuz günü tören Mirliya Osman Paşa kumandasındaki askeri geçit resmiyle başlamış ve akabinde taraf-ı padişahı temsilen Harbiye Nazırı tarafından Abide-i Hürriyet Anıtı'nun açılışı yapılmıştır ⁵⁶.

İyd-i Milli'nin 3.yıl kutlamalarında ilk yılki heyecanın azaldığı görülmektedir. Abide-i Hürriyet Anıtı'nun açılış törenlere bir nebze hareket katmışsa da halk kutlamalara fazla ilgi göstermemiştir. Bunda meşrutiyetin ilanıyla

⁴⁶ TANİN, 9 Temmuz 1326 / 22 Temmuz 1910, nr:679

⁴⁷ TANİN, 12 Temmuz 1326 / 25 Temmuz 1910, nr:681

⁴⁸ TANİN, 6 Temmuz 1326 / 19 Temmuz 1910, nr:676

⁴⁹ BOA, MV, Dosya no: 142/6, 05 B 1328

⁵⁰ BOA, DH.EUM.THR, Dosya no: 37/46, 11 C 1328

⁵¹ BOA, DH.EUM.THR, Dosya no:42/30, 09 B 1328

⁵² BOA, DH.MUI, Dosya no:114/27, 13 B 1328

⁵³ TANİN, 12 Temmuz 1326 / 25 Temmuz 1910, nr:681

⁵⁴ Paris, Peşte, Belgrat, Bükreş, Atina, Selanik ve Beyrut'taki kutlamalar için bakınız; " *Yabancı Devletlerde 10 Temmuz* ", TANİN, 12 Temmuz 1326 / 25 Temmuz 1910, nr:681

⁵⁵ BOA, MV, Dosya no:154/80, 20 B 1329

⁵⁶ TANİN, 9 Temmuz 1327 / 22 Temmuz 1911, nr: 1038

beklenen hedeflere hala ulaşamamasının getirdiği hayal kırıklığı etkili olmuştur. Bu hayal kırıklığını Hüseyin Cahid Tanin'deki sütununda şu sözlerle anlatmaktadır; " *Meşrutiyet-i Osmaniye bugün 3.yaşını ikmal ediyor. 10 Temmuz tarihinin tekerrürü, bahusus bulunduğumuz şu ahval-i meşkale esnasında bizim için pek faide bahş-i tefekkürlere vesile ihzar edebilir. 10 Temmuz inkılabı Osmanlı afâk hayatında nurlu çehresiyle kendisini gösterdiği vakit bütün millet karanlık bir ümitsizlik içinde inliyordu. ...Kemal-i teessürle itirafa mecburuz ki 3 senelik bir devre-i mesaiden sonra içimizde aynı teessürlerin henüz tamamiyle mahvolmamış olduğunu görüyoruz.*"⁵⁷

10 Temmuz kutlamalarında kaybolan heyecan ertesi yıl ki törenlerde tekrar canlanmıştı. Daha sabahtan sokaklara dökülen hemen bütün İstanbul halkı gece yarısına kadar gezip eğlenmişlerdir. Beyoğlu, Şişli, Nişantaşı, Beşiktaş, Boğaziçi, Üsküdar, Kadıköy, Adalar ve civarları gündüz rengarenk bayraklarla gayet latif bir manzara arz ettiği gibi gece dahi bütün İstanbul yekpare bir renk cümbüşüne dönüşmüştür. Belirli yerlerde taklar kurulmuş, resmi ve gayri resmi binalar süslenmiş, fişekler ve mahtaplar atılmıştır.

Resmi geçit töreni Zincirlikuyu ve Levend Çiftliği arasındaki arazide yapılmıştır. Otağ-ı Hümayun Levend Çiftliği tarafına kurulmuş ve etrafına misafirlerin ikameti için 18 adet çadır yerleştirilmiştir. Saat 9 'da Padişah-ı Hümayun dört atlı saltanat arabasıyla askeri kıtaati selamlayarak töreni açmış ve Otağ-ı Hümayun'a dönmesinden sonra da resmi geçit başlamıştır. Bir saat süren geçit resmi çok parlak olmuştur. Resmi geçitten sonra vükela otağ-ı hümayunda huzur-u şahaneye kabul edilerek padişahu kutlamışlardır. Törenin sona ermesinden sonra Padişah-ı Hümayun ve beraberindekiler Balmumcu Kasrı'na geçmişler ve saat 6'ya kadar burada kalmışlardır⁵⁸.

1914 yılındaki İyd-i Milli kutlamaları çerçevesinde hatıra olarak ilk kez 10 Temmuz pulu basılmıştır. 60 paralık pul üzerine *İyd-i Milli 10 Temmuz 1330* ibaresi ilave edilerek 1 guruş kıymetinde basılan bu pullar bi'l umum İstanbul postaneleri ile Bursa, Edirne ve Aydın merkezlerinde 10 Temmuz günü satışa sunulmuştur⁵⁹.

1915 'deki 10 Temmuz kutlamaları savaşın gölgesinde kalmıştır. I.Dünya Savaşı'nın en hararetli günlerinde 10 Temmuz unutulmamış ancak herhangi bir kutlama töreni yapılamamıştır. Osmanlı başkentinde herhangi bir kutlama yapılamazken savaştaki müttefiki Almanya'nın başkenti Berlin'de bir kutlama toplantısı düzenlenmesi ilginçtir⁶⁰. Berlin'deki Avlon Otel'i'nde 23 Temmuz 1915 günü öğleden sonra yapılan toplantıya Berlin'de bulunan Osmanlı vatandaşları, Alman zabitanı ve ileri gelenleri iştirak etmişlerdir. Almanya'nın müttefikine jesti bu kutlamayla kalmamış Nord Deutsche Allgemeine Zeitung adlı gazetede 10 Temmuz ile ilgili bir makale yayınlanması

⁵⁷ Hüseyin Cahid, "10 Temmuz", TANİN, 10 Temmuz 1327 / 23 Temmuz 1911, nr:1039

⁵⁸ "10 Temmuz İyd-i Millisi", İKDAM, 12 Temmuz 1330 / 25 Temmuz 1914, nr:6259

⁵⁹ "10 Temmuz Pulu", SABAH, 6 Temmuz 1330 / 19 Temmuz 1914, nr:8922

⁶⁰ İKDAM, 10 Temmuz 1331 / 23 Temmuz 1915, nr:6620

ile devam etmiştir. " 10 Temmuz, Türkiye'nin Hürriyet Bayramı " başlığını taşıyan bu makalede meşrutiyetin ilanının 7.sene-i devriyesinde genç Türkiye'nin hürriyet ve bağımsızlığı için katettiği mücadelesi övgü sözleriyle anlatılmakta ve Osmanlıların 10 Temmuz Bayramı kutlanmaktadır ⁶¹.

Savaşın tesiri 1916 yılında da kendisini göstermektedir. 10 Temmuz kutlaması İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etkinliğinde düzenlenen törenlerle kutlanmıştır. Enver ve Talat Paşalar, " Yaralı Zabitan Yurdu " ve Hürriyet-i Ebediye Tepesi'ndeki, Çanakkale Savaşı'nda İngilizler ve Osmanlıların kazdığı siperlerin numunelerini ihtiva eden "İstihkam Bahçesi"ni açtılar. Osmanlı Donanma Cemiyeti de, Gelibolu Şehzade Süleyman Paşa ve Beşiktaş'ta Barbaros Hayrettin Paşa'nın türbelerine *fevkalade altın Donanma Madalyası takma merasimi* düzenlemiştir ⁶². Resmî tören ise Vükela ile Ayan ve Mebusan reislerinin Mabeyn-i Hümayun'u ziyaret edip Zat-ı Şahaneyi Padişaha arz-ı tebriklerini sunmalarıyla sınırlı kalmıştır ⁶³.

1917'deki İyd-i Milli kutlaması önceki seneye göre biraz daha hareketli olmuştur. Beşiktaş'taki Sinan Paşa Camii önünde bir Bayram alayı düzenlenmiştir. Zat-ı Şahane-i Padişahi dört atlı saltanat arabasıyla camiye gelmişler ve cami önünde askeri törenle karşılanmışlardır. Bir süre burada kaldıktan sonra beraberindekilerle birlikte Dolmabahçe Sarayı'na dönmüş, bir süre dinlendikten sonra tebrikleri kabul etmiştir ⁶⁴. Akşam da Hariciye Nazırı Ahmet Nesimi Bey tarafından Nişantaşı'ndaki konaklarında bir kutlama yemeğini düzenlenmiştir. Yemekte Sadrazam ve Dahiliye Nazırı Talat Paşa ile birlikte diğer nazırlar, Meclis-i Mebusan ve Ayan başkanları, Alman sefiri, Avusturya-Macaristan sefiri, İran sefiri, Bulgaristan sefiri, Danimarka sefiri, İspanya sefiri, İsveç sefiri ... gibi seçkin bir davetli topluluğu hazır bulunmuştur ⁶⁵.

Savaşın son yılı olan 1918'de İstanbul'daki bütün resmi daireler ve Sarayı Hümayun bayraklarla süslenmiş ve gece de aydınlatılmıştır. Velihaht Abdülmecid Efendi ve diğer şehzadegân ile vekiller ve ayan reisi Sarayı Hümayun'a gelerek padişaha tebriklerini iletmışlerdir ⁶⁶.

Millî Mücadele yıllarındaki kutlamalar bermutad olduğu üzere Sarayı Hümayun'daki resmî tebriklerle icra edilmiştir. Millî Mücadelenin ilk yılı olan 1919'da İstanbul'da yine resmi binaların bayraklarla donatılması istenmiş ve

⁶¹ İKDAM gazetesinin 11 Temmuz 1331 / 24 Temmuz 1915, nr:6621 numaralı nüshasında " 10 Temmuz ve Müttefiklerimiz " başlıklı yazıda Nordoviçe Alkamaniye Çaytoniğ gazetesinde yayınlanan makale Türkçeye çevrilerek yayınlanmıştır.

⁶² Hasan Akbayrak, " Osmanlıdan Cumhuriyete Millî Bayramlar ", Tarih ve Toplum, cilt:VIII, sayı:43, İstanbul, Temmuz 1987, s.31-38

⁶³ TANİN, 10 Temmuz 1332 / 23 Temmuz 1916, nr:2735

⁶⁴ TANİN, 12 Temmuz 1333 / 25 Temmuz 1917, nr:3095

⁶⁵ " İyd-i Milli, Payitahta Tebrikat ", TANİN, 12 Temmuz 1333 / 25 Temmuz 1917, nr:3095

⁶⁶ " Millî Bayram Merasimi ", TANİN, 12 Temmuz 1334 / 25 Temmuz 1918, nr:3455

kutlamaların sade fakat samimi bir surette icrası kararlaştırılmıştır⁶⁷. İdare-i Örfiyye'nin devam etmesi nedeniyle Hürriyet-i Ebediye Tepesi'nde ve Sultanahmet Meydanı'nda yapılmak istenilen kutlamalara Harbiye Nazırı Nazım Paşa tarafından izin verilmemiştir⁶⁸. 10 Temmuz günü resmi kutlama sabah saat 11'de Sarayı Hümayun'da başlamıştır. Vükela belirtilen saatte Mabeyn-i Hümayun'a gelmiş, önce Sadrazam huzura kabul edilmiş, daha sonra vükela Zat-ı Şahane-i Padişahiye kutlamaları iletmişlerdir⁶⁹.

1920 yılında da 10 Temmuz bayramı için İstanbul'da tören yapılması yasaklanmıştı. Merkez Kumandanlığı ve Polis Müdürlüğünün yayınladığı resmi tebliğde, İstanbul'un örfi idare altında bulunduğu hatırlatılarak, sadece resmi dairelere bayrak çekilebileceği bunun dışında her türlü toplantı ve hareketin kat'iyetle yasak olduğu ve aksine hareket edeceklerin şiddetle cezalandırılacakları ilan edildi⁷⁰.

1921 yılında İstanbul gazetelerinde 10 Temmuz milli bayram kutlamaları hakkında bir duyuru yayınlanmamıştır. 23 Temmuz 1921 tarihli İkdam gazetesi'nin başyazısında, hürriyetin ilan edilmesinin yıldönümü olan 10 Temmuz milli bayramının, bu sefer, Türklerin tam istiklal-i milliyelerini istihsal ve temin eylemek gayesiyle kan dökmekte oldukları bir sırada kutlanmak zaruretinde bulunulduğuna dikkat çekilmektedir. İkdam'ın başyazısında, " *Anadolu muhiti haricinde kalmış olan Türklerin bu durumda öyle merasim ve gösterişe lüzum görmeyerek milli bayramı yalnız kendi harem-i hususiyelerinde gayet sade bir şekilde kutlayacakları ve Anadolu'daki Türk istiklalai mücadelesinde Türk silahının zaferi için mücadele edeceklerini* " bildirdi.

1922 yılında İstanbul'da 10 Temmuz bayramı, " *Milletin hürriyeti ve vatanın istiklali uğrunda feda-i nefis eden bütün şüheda-ı milletin mübarek ruhlarına fatihalar ithaf edilerek bir kez daha gelecek sene bu mukaddes bayramın tam bir vatanında, tam bir istiklal içinde kutlanması imkanına nail olunması Cenab-ı Kadir-i Mutlak'dan* " istenerek herhangi bir tören yapılmadan kutlandı⁷¹.

Anadolu'daki yeni oluşum da 10 Temmuz İyd-i Millisi'ni unutmamıştır. Erzurum Kongresi'nin 10 Temmuz'da yapılması Amasya Tamimi'nde⁷² önceden tespit edildiği halde 23 Temmuz gününe ertelenmesinin sebeplerinden biri, kongreye katılacak olan delegelerin Erzurum'a gelmesi için zaman tanınması, diğeri ise, 23 Temmuz'un milli bayram günü olması hasebiyle, Anadolu'dan başlatılacak olan mücadelenin böyle milli bir güne tesadüf ettirilmek istenmesi, hürriyet bayramı ile Anadolu halkının hürriyet mücadelesinin aynı güne getirilmek istenmesidir.

⁶⁷ VAKİT, 10 Temmuz / 23 Temmuz 1919, nr:623

⁶⁸ VAKİT, 9 Temmuz 1335 / 22 Temmuz 1919, nr:622

⁶⁹ " *Huzura Kabul ve Arz-ı Tebrik* ", İSTİKLAL, 24 Temmuz 1919, nr:210

⁷⁰ Hasan Akbayrak, *agm*, s.34-35

⁷¹ Hasan Akbayrak, *agm*, s.35

⁷² Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, c:I(1919-1920), Ankara, 1950, s.31

Büyük Millet Meclisi açıldıktan ve hatta bu günün yıldönümünde 23 Nisan'ın bayram olarak kutlanması kararını aldıktan sonra da Ankara Hükümeti 10 Temmuz İyd-i Milli'sini unutmamıştır. 23 Temmuz gününün her yıl dönümünde, TBMM'ne muhtelif kuruluşlar, teşkilatlar ve valiliklerden kutlama telgrafları gönderilmeğe devam edilmiş , B.M.M'nin kuruluş mahiyetinin de adeta meşrutiyetin ilan edilişteki asıl gayeye sahip ve bu emelleri yaşatıcı bir meclis olduğu kanaati hasıl olmuştur. Bu tebrik telgrafların birinde;

" İyd-i Milli yevm-i mübeccilinin 13.sene-i devriyesini idrakimizi vatanın mukaddeme-i ikbal ve saadeti telakki ederek kemal-i hürmetle takdimi tebrikata müsara'at ve bu hisle Büyük Millet Meclisi'nin icmali maksadı olan Devlet-i Osmaniye'nin nüfuz ve şevketinin payidar ve muvaffakiyet olması ve de'avatını tezkâr eylerim.

24 Temmuz 1336, Bitlis Valisi Hüsniü "73

denilerek, II.Meşrutiyet'in ilan edilişindeki âmillerden olan halkın egemenliği, hukuk devletine kavuşmanın sevinci, demokratik bir esasın hakim kılınması gibi esasların Büyük Millet Meclisi ile devam ettirileceği fikri hakim kılınmaya çalışılmıştır.

1922 yılında İstanbul'da kutlanamayan 10 Temmuz İyd-i Milli'si Ankara'da kutlanmıştır. B.M.M önünde bir resmi geçit düzenlenmiş ve Heyet-i Vekile Reisi Rauf Bey vekillerin, mebusların, rical-ı mülkiye ve askeriye ve ecbebiyenin tebriklerini kabul etmiştir⁷⁴.

1923 yılında ise 10 Temmuz bayramı İstanbul'da kutlanmıştır. İstanbul'daki kutlama törenlerini Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti düzenlemiş, Hükümet'te Hürriyet Bayramı'na tesadüf eden 23 Temmuz günü resmi dairelerin tatil yapılması için tebligat yayınlamıştır⁷⁵. Saray'da ise Halife Abdülmecid Efendi. " tebrikat-ı resmîyeye dahil zevatı" kabul etmiştir. Ankara'da 10 Temmuz milli bayram kutlaması olarak yalnız toplar atılmış ve davullar çalınmıştır⁷⁶.

İyd-i Milli'nin devlet erkanınca milli bir bayram olarak kutlanması 1925 yılına kadar devam etmiş, ancak halk bu geleneği 1935 yılına kadar sürdürmüştür. 10 Temmuz 'un milli bayram olarak kutlanmasına bu tarihte son verilmiştir. Başbakan İsmet İnönü'nün T.C. Başvekalet Muamelat Müdürlüğü sayı 6/1433 ve 13 Mayıs 1935 tarihli yazısı ile *Ulusal Bayram ve genel tatiller hakkında kanun* layihasını Meclis'e sunduğunda gelenek sona ermiştir. Bu layiha gerekçesinde şunları görüyoruz: " *Bütün Türk vatandaşlarının müştereken en derin sevinç heyecanı duydukları gün şüphesizdir ki Cumhuriyet'in ilan edildiği gündür. Çünkü Türk milleti benliğine o gün kavuşmuş ve Türkiye'nin terakki ve yükselme devri*

⁷³ TBMM Zabıt Ceridesi, c:3, I.Devre (21.8.1336), Ankara, 1941, s.328

⁷⁴ Hasan Akbayrak, *agm*, s.35

⁷⁵ " Bugün 23 Temmuz ", VAKİT, 23 Temmuz 1923, nr:2016

⁷⁶ TANİN, 23 Temmuz 1923, nr:280

o gün başlamıştır. Hususi düşüncesi ve akidesi ne olursa olsun her vatandaşın beraberce bayram ettikleri ulusal gün o gündür. Onun için kanunun maddesi ile yalnız 29 Birinci Teşrin (Ekim) günü ulusal bayram günü olmak üzere kabul edilmiştir." 18 Mayıs'ta Dahiliye Encümeni'ne havale edilen Layiha, 25 Mayıs'ta Dahiliye Encümeni'nin mazbatasını ile birlikte Meclis'e geldi ve 27 Mayıs'taki 31.İn'ikadında tasarı kısa bir görüşmeden sonra 251 oyla kabul edildi. Bu yasanın 4.maddesi ile 25 Haziran 1324 (8 Temmuz 1909) tarihli, 23 Nisan 1337 (1921) tarih ve 112 numaralı, 24 İkteşrin (Ekim) 1339 (1923) tarih ve 362 numaralı, 19 Nisan 1341 (1925) tarih ve 628 numaralı , 1 Nisan 1926 tarih ve 795 numaralı kanunlarla, 2 İkincikanun (Ocak) 1340(1924) tarih ve 394 numaralı Hafta Tatili Kanunu'nun birinci maddesinin son fırfası kaldırılmıştır⁷⁷.

Kaynakça:

- 1-Sargon Erdem, " Bayram ", İslam Ansiklopedisi, c: 5 , s.257 , İstanbul, 1992 , Türkiye Diyanet Vakfı
- 2-M.Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1993, c:2.
- 3-Prof.Dr.Şeref Gözübüyük-Prof.Dr.Suna Kili, *Türk Anayasa Metinleri, Sened-i İttifak'tan Günümüze*, Ankara, 1985.
- 4-Hasan Akbayrak, " Osmanlıdan Cumhuriyete Milli Bayramlar ", Tarih ve Toplum, cilt:VIII, sayı:43, İstanbul, Temmuz 1987
- 5-Doç.Dr. N. Fahri Taş, " Türk Meclislerinin Kabul Ettiği Bayramlar ", Türkler, c:16, Ankara, 2002. Yeni Türkiye Yayınları
- 6-Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:I, 1.Devre (13 Kanunsani 1324), 1982.
TBMM Zabıt Ceridesi, c:3, I.Devre (21.8.1336), Ankara, 1941
Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:4, 1.Devre (16 Mayıs-11 Haziran 1325), Ankara 1985
Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:5, 1.Devre 13 Haziran-16 Temmuz 1325
Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:5, 1.Devre 22 Haziran 1325
Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:5, I.Devre 24 Haziran 1325
Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:5, I.Devre 8 Temmuz 1325
Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:5, I.Devre 14 Temmuz 1325
Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:5, I.Devre 16 Temmuz 1325
- 7-BOA, MV, Dosya no:129/38, 12 C 1327
BOA, ZB, 602/38, 04 Nisan 1325
BOA, MV, Dosya no: 142/6, 05 B 1328
BOA, DH.EUM.THR, Dosya no: 37/46, 11 C 1328
BOA, DH.EUM.THR, Dosya no:42/30, 09 B 1328
BOA, DH.MUİ, Dosya no:114/27, 13 B 1328
- 8-TASVİR-İ EFKAR, 27 Haziran 1325 / 10 Temmuz 1909, nr: 41
TASVİR-İ EFKAR, 30 Haziran 1325 / 13 Temmuz 1909, nr:44
TASVİR-İ EFKAR, 5 Temmuz 1325 / 18 Temmuz 1909, nr:49
TASVİR-İ EFKAR, 8 Temmuz 1325 / 21 Temmuz 1909, nr:52
TASVİR-İ EFKAR, 10 Temmuz 1325 / 23 Temmuz 1909, nr:54
TASVİR-İ EFKAR, 11 Temmuz 1325 / 24 Temmuz 1909, nr:55
- 9-Takvim-i Vekayi, 28 Haziran 1325, nr:268
- 10-TANİN 29 Haziran 1325/12 Temmuz 1909, nr:309
TANİN, 30 Haziran 1325 / 13 Temmuz 1909, nr:310
TANİN, 1 Temmuz 1325 / 14 Temmuz 1909, nr:311
TANİN, 3 Temmuz 1325 / 16 Temmuz 1909, nr:313

⁷⁷ Aykut Kansu, *age*, s.13-14

- TANİN, 10 Temmuz 1332 / 23 Temmuz 1916, nr:2735
TANİN, 12 Temmuz 1333 / 25 Temmuz 1917, nr:3095
" İyd-i Milli, Payitahta Tebrikat ", TANİN, 12 Temmuz 1333 / 25 Temmuz 1917, nr:3095
" Milli Bayram Merasimi ", TANİN, 12 Temmuz 1334 / 25 Temmuz 1918, nr:3455
11-Hüseyin Cahid, " 10 Temmuz ", TANİN, 10 Temmuz 1325 / 23 Temmuz 1909, nr:32
Hüseyin Cahid, " 10 Temmuz ", TANİN, 12 Temmuz 1325 / 25 Temmuz 1909, nr:321
12-Muhiddin, " 10 Temmuz, Kucaklaşınız ! ", TANİN, 10 Temmuz 1325/23 Temmuz 1909, nr:3200
13-Abidin Daver, " Hürriyet-i Ebediye Tepesinde Resmî Geçit ve Ordumuz ", TASVİR-İ
14-EFKAR, 11 Temmuz 1325 / 24 Temmuz 1909, nr:55
15-AHENK, 12 Temmuz 1325 / 23 Temmuz 1909, nr:3962
AHENK, 12 Temmuz 1325 / 25 Temmuz 1909, nr:3962
16-İKDAM, 10 Temmuz 1331 / 23 Temmuz 1915, nr:6620
İKDAM gazetesinin 11 Temmuz 1331 / 24 Temmuz 1915, nr:6621 numaralı nüshasında " 10
17-VAKİT, 10 Temmuz / 23 Temmuz 1919, nr:623
VAKİT, 9 Temmuz 1335 / 22 Temmuz 1919, nr:622
18-Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, c:I(1919-1920), Ankara, 1950.